

Бібліографічний список

1. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука / А. А. Богданов. – М. : Издательство «Экономика», 1989. – Кн. 1. – 304 с.
2. Делёз Ж. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари; пер. с франц. и послесл. Д. Кралечкина; науч. ред. В. Кузнецов. – Екатеринбург : У-Фактория, 2007. – 672 с.
3. Ницше Ф. Письма Фридриха Ницше / Ф. Ницше // пер. Игорь Эбаноидзе. – М. : Изд-во «Культурная Революция», 2007. – 400 с.
4. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление // Шопенгауэр А. Собрание сочинений / пер. с нем. Ю. И. Айхенвальда. : В 5-ти т. – М. : «Московский Клуб», 2005. – Т.1. – 395 с.
5. Фрейд З. О психоанализе. Пять лекций. Методика и техника психоанализа / З. Фрейд. – М. : Издательство «Алатей», 1998. – 254 с.

В данной статье рассматривается теория кризисов и катастроф с позиции синергетического подхода (теории хаоса) и закономерных и незакономерных обществ. Также дается анализ различных подходов к пониманию социально-политических кризисов и катастроф, в частности, анализируются концепции Ф. Ницше и А. Богданова.

In this paper, we consider the theory of crises and disasters from the perspective of a synergistic approach (chaos theory), and regular and irregularities societies. Also analyzes various approaches to understanding the social and political crises and disasters, in particular, we analyze the concept of F. Nietzsche and A. Bogdanov.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2013

УДК 324: 340.134 (477)

Католик Я. Б., ОНУ ім. І.І.Мечникова

АНАЛІЗ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ» В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В статті аналізується нова редакція Закону України «Про вибори народних депутатів України» та ті зміни виборчої системи України, які вона принесла. Автор розглядає позитивні та негативні тенденції розвитку виборчої системи та пропонує низку рекомендацій для покращення її функціонування.

Парламентські вибори є, напевно, найбільш важливими для України як де-юре парламентської республіки, адже саме депутати Верховної Ради обираються задля прийняття законів, якими визначатиметься внутрішній і зовнішній розвиток країни, а також потенційно можуть навіть змінювати конституцію держави [1]. Це, в свою чергу, актуалізує необхідність застосування таких виборчих процедур, які б забезпечували можливість балотування кращих представників суспільства, вирішальний вплив виборців на визначення представників їхніх інтересів та легітимність самого виборчого процесу і його результатів.

Звісно, що пошук механізму вирішення цієї задачі є дуже непростим та таким, що стосується відразу багатьох сфер гуманітарних наук. Однак в статті розглядатиметься лише виборча система як сукупність норм та процедур, що регламентують виборчий процес, а також її ефективність.

Вже стала традиційною для України зміна виборчого законодавства напередодні чергових виборів. Не стала виключенням і нинішня кампанія, щоправда, цього року новий закон приймався задовго до дня голосування, що в значній мірі дозволило вітчизняним та міжнародним експертам, а також громадськості вплинути на законодавця задля усунення недоліків, які містилися в першій редакції закону.

Новою редакцією Закону «Про вибори народних депутатів України» було встановлено змішану виборчу систему на виборах до Верховної Ради, за якої половина складу ради (225 депутатів) обирається за мажоритарними округами, а інша половина – за списками партій. Колишня редакція закону зазначала пропорційну виборчу систему [2]. Необхідно також зазначити, що рішенням Конституційного суду було визнано неконституційним балотування одночасно по мажоритарному округу та по виборчому списку партії. Водночас автору незрозуміло, чому подібного рішення не було у 2010 році на місцевих виборах – тоді така можливість була і кандидати активно нею користувались [8, с. 808].

Слід сказати, що нова редакція закону про вибори вирішила багато проблем, які спостерігались на попередніх виборах (президентських та місцевих), що дозволяє говорити про те, що вони є досить знаковими для розуміння тенденцій розвитку української виборчої системи.

Так, в новій редакції закону вперше в українському законодавстві офіційні спостерігачі від громадських організацій були прирівняні в правах до спостерігачів від кандидатів та партій. Частиною 1 ст. 12 Закону України «Про вибори народних депутатів України» вони визнані суб'єктами виборчого процесу [3].

Важливо також зазначити, що для формування ОВК встановлено принцип територіальної рівномірності розподілу керівних посад (ч. 9 ст. 27 Закону України «Про вибори народних депутатів України») і це також можна вважати поступом вперед. Більше того, закон визначає, що «при цьому повинна бути дотримана приблизна рівномірність розподілу посад, отриманих представниками кожного суб'єкта подання». Аналогічна норма зазначена і для формування дільничних виборчих комісій (ч. 10 ст. 28 Закону України «Про вибори народних депутатів України»).

Позитив і в тому, що ДВК (надалі – дільничні виборчі комісії) не виготовляють іменні запрошення, а отримують їх від органів ведення державного реєстру виборців. Таким чином, членам ДВК залишається лише розрізати їх та доставити виборцям. В значній мірі це сприяє належному інформуванню виборців про їхні данні у державному реєстрі виборців (надалі ДРВ), оскільки виключається «людський фактор», який зазвичай створює додаткові помилки у прізвищі, імені та по батькові виборців у відповідних запрошеннях.

Ще однією позитивною нормою нової редакції закону про вибори є конкретизація підстави для припинення повноважень члена комісії у разі визнання його винним у скоєні злочину (п. 11-12 ч. 3 ст. 37 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). Такими були визначені тяжкі чи особливо тяжкі злочину або ж злочини проти виборчих прав громадян. Це багато в чому нормалізує механізм ротації членів комісії.

Позитивом є і те, що новою редакцією закону визначено, що члени окружної виборчої комісії включаються до списку виборців дільничної виборчої комісії, яка найближча до окружної комісії. При цьому члени ДВК включаються до списків виборців тієї дільниці, на якій вони працюють (ч. 3 ст. 41 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). Це в значній мірі вирішує ті проблеми, з якими систематично з року в рік стикалися члени виборчих комісій.

В новій редакції закону про вибори вказується також, що члени виборчої комісії не можуть позбавлятися будь-яких видів соціальної допомоги через їхню роботу в комісіях (ч. 5 та 6 ст. 47 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). Це позитивна норма, оскільки зарплатня членів комісії досить невелика, і у випадку, коли вона позбавляла можливості отримати соціальні виплати, багато членів комісії просто відмовлялися від роботи у виборчій комісії, що зрештою позначалося на рівні роботи самих комісій, яким бракувало досвідчених осіб.

Цікаво також і те, що новий закон про вибори містить і декілька норм, які потенційно можуть сприяти зменшенню можливостей для

фальсифікацій. Так, ст. 80 Закону про парламентські вибори встановлює, зокрема, що виборчий бюлетень повинен містити номер одномандатного округу та номер виборчої дільниці. Крім того, в законі зазначено, що уповноважена особа партії має ті ж права, що й офіційний спостерігач (п. 5, ч. 14 ст. 75 Закону України «Про вибори народних депутатів України»), що також повинно сприяти належному рівню спостереження за виборчим процесом і, як наслідок, зменшенню можливостей для фальсифікацій.

Разом з тим, норма закону щодо формування комісії від різних суб'єктів подання не виключає можливості входження до керівного складу кандидатур від політичної партії та її фракції у Верховній Раді. Це тим більш ускладнює ситуацію при формуванні дільничних виборчих комісій, оскільки до керівного складу можуть входити також і кандидатури від кандидатів-мажоритарників, які балотуються від цієї ж партії. На думку автора, подібна ситуація однозначно свідчила б про порушення принципу рівності можливостей кандидатів, а тому потребує деталізації положень законодавства, яка виключала б подібні можливості.

Окремої уваги заслуговує норма щодо грошової застави (ст. 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). На думку автора, якщо сума в 13 тис. 224 грн. є хоч і великою але адекватною для участі в передвиборчих перегонах кандидатів-мажоритарників, то сума грошового завдатку для партій у 2 млн. 204 тис. грн. є занадто великою, оскільки, з одного боку, посилює залежність партій від олігархічних кіл, а з іншої – перешкоджає «молодим» партіям взяти участь у боротьбі нарівні з більш «старими» партіями.

Однак, однією з найбільших проблем парламентських виборів, на думку автора, стала надзвичайно велика кількість кандидатів та партій, яких з великою долею ймовірності можна назвати «технічними». Окрім того, що це значною мірою збивало виборців з пантелику (особливо, якщо це були кандидати-двійники), це тягнуло за собою ряд інших негативних наслідків, оскільки такі кандидати та партії отримували свої квоти в комісіях. Таким чином, порушувався принцип рівності можливостей кандидатів та партій. Більше того, чинне законодавство не передбачало припинення повноважень членів комісії навіть у випадку, якщо їхній суб'єкт подання знімав свою кандидатуру з передвиборчої гонки. На думку автора, це значною мірою посилювало політичну корупцію, оскільки, за загальноприйнятою практикою, члени комісій окрім державних коштів отримують значно більшу суму від суб'єкта, інтереси якого вони представляють, а претенденти на депутатські мандати (особливо мажоритарники) були зацікавлені в тому, щоб мати «своїх людей» у комісіях.

Окремо слід сказати також і про кворум засідань виборчих комісій. Чинна редакція закону про парламентські вибори продовжила традицію визначення спеціального кворуму в день виборів. Очевидно, це зроблено для унеможливлення зриву роботи виборчих комісій у день виборів внаслідок того, що окремі члени комісії не вийдуть на роботу. В Законі «Про вибори народних депутатів» визначено, що для правомочності засідання комісії повинна бути присутня половина складу комісії + 1 член комісії. Однак в день виборів визначена інша формула – якщо членів комісії недостатньо для кворуму, то рішення приймаються 2/3 від складу присутніх. Дана норма неоднозначна і може мати як позитивний ефект (оскільки буде забезпечено виконання передбачених законом процедур і виборці зможуть реалізувати своє конституційне право), так і негативний (коли меншість буде приймати рішення за більшість, особливо якщо цій більшості умисно створять перешкоди присутності на засіданні).

В новій редакції закону про вибори з'явилась норма про те, що виборець має право змінити адресу свого голосування. Аналогічна норма була і в Законі України «Про вибори Президента України» і, незважаючи на всі суперечності, які вона викликає, автор вважає її позитивною, оскільки дозволяє виборцю реалізувати своє право голосу. Однак постановою ЦВК № 893 від 13 вересня 2012 року «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» ця норма була конкретизована таким чином, що звузила визначений законом зміст цієї норми, встановивши натомість, що виборець може змінювати адресу голосування лише в межах округу [6]. Підтвердили таку конкретизацію і зміни цієї ж постанови 22 вересня 2012 року [7]. На думку автора, ЦВК значно перевищила свої повноваження, оскільки постанова має меншу юридичну силу, ніж закон. Крім того, сама суть прийнятого рішення не може не викликати дискусій. Очевидно, ЦВК намагалася таким чином не допустити «міграції» виборців з одного округу до іншого, оскільки це в певній мірі «спотворювало» б результати голосування по мажоритарним округам. Однак в подібному випадку багато виборців, які працюють або проживають не в своєму населеному пункті, фактично, не можуть реалізувати своє конституційне право. На думку автора, дану норму потрібно було, принаймні, викласти в іншій редакції, прописавши, що в разі голосування виборця на іншій ділянці в межах округу, він отримує бюлетені для голосування по багатомандатному та одномандатному округу, а в разі голосування на іншій ділянці іншого округу – лише по багатомандатному. Це дозволило б взяти участь у виборах більшої кількості виборців (а відповідно і реалізувати їхнє

конституційне право), а також не «спотворювати» результати голосування по мажоритарним кандидатам.

Ще одним важливим аспектом парламентської кампанії 2012 року стала уніфікація процедури щодо включення виборців до уточнених списків виборців. Згідно Закону України «Про вибори народних депутатів України», така заява може бути подана до суду не пізніше як за 2 дні до дня виборів, а якщо пізніше вказаного строку, то така заява залишається без розгляду. Ця норма знаходить своє відображення і в Кодексі про адміністративне судочинство [5]. Вочевидь, це зроблено для унеможливлення маніпуляцій із штучним збільшенням кількості виборців в певних округах та уніфікації судових рішень з цього питання (на минулих виборах деякі суди залишали заяви виборців про включення до уточненого списку виборців без розгляду, а деякі – зобов'язували комісію включити їх). Разом з тим, незважаючи на позитивність самого приведення процедури включення до уточнених списків виборців до ладу, автор вважає недоречним формування цієї норми саме в такій редакції. На думку автора, складання списків виборців є обов'язком держави, який реалізується органами ведення ДРВ, і держава несе відповідальність за забезпечення реалізації виборцем свого конституційного права, а тому недосконалість проведеної роботи державних органів з складання уточнених списків виборців не має тягти за собою зменшення гарантованих державою прав виборців. Автор пропонує внести зміни до Закону України «Про вибори народних депутатів України» та Кодексу адміністративного судочинства, якими встановити, що суди можуть вносити зміни в уточнені списки виборців і в день голосування. Уникнення подвійного включення виборців до уточнених списків виборців на декількох ділянках одночасно запобігатиметься відповідним уточненням судом відповідних даних з органом ведення ДРВ аналогічно існуючому уточненню, яке відбувається до дня голосування [4]. Крім цього, для запобігання можливим фальсифікаціям та маніпуляціям судами цими діями має бути забезпечено належний рівень відкритості та прозорості прийнятих рішень. Зокрема, на думку автора, необхідно прописати, що такі прийняті рішення обов'язково розміщуються в єдиному державному реєстрі судових рішень без ретушування чи видалення персональних даних виборця та з додатком, що підтверджує правомірність прийнятого рішення. Такі зміни, на думку автора, дозволили б забезпечити і реалізацію конституційних прав громадян, і забезпечити належний рівень захисту від можливих зловживань.

Таким чином, нова редакція Закону України «Про вибори народних депутатів України» суттєво змінила виборчу систему –

запроваджена пропорційно-мажоритарна виборча система з можливістю самовисування.

Нова редакція закону про парламентські вибори виправила багато недоліків, які спостерігались під час президентських та місцевих виборів, а також містила ряд нововведень, які можуть свідчити про якісну зміну виборчої системи України. Необхідно зазначити, що запроваджені норми потенційно можуть перешкоджати деяким видам фальсифікацій результатів голосування.

Разом з тим, нова редакція закону містила і ряд негативних моментів, які, зрештою, проявилися під час виборів. Так, процедура формування виборчих комісій прописана недосконало, як і припинення повноважень в ній, а розмір грошової застави для партій є зavelиким і не сприяє забезпеченню участі у виборчих перегонах всіх бажаних партій.

Досить суперечливою нормою стала можливість включення виборців до уточнених списків лише в разі подання відповідної заяви не пізніше ніж за два дні до дня голосування.

Все вищенаведене свідчить про те, що нова редакція закону про парламентські вибори змінила попередні процедури та внесла якісні зміни у виборчу систему України. Певні традиційні проблеми було врегульовано, однак багато системних проблем ще залишилось і їх врегулювання потребує детального аналізу та експертного обговорення.

Бібліографічний список

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004 № 1665-IV // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1665-15>
3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI // Сайт Верховна Рада України [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
4. Закон України «Про державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-16>
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

6. Постанова Центральної виборчої комісії № 893 від 13 вересня 2012 року «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0893359-12>
7. Постанова Центральної виборчої комісії № 1046 від 22 вересня 2012 року «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 13 вересня 2012 року № 893» // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=31709&what=0>
8. Католик Я. Б. Виборча система України в контексті трансформації політичної системи: проблеми та напрямки реформування / Я. Б. Католик // Вісник Одеського національного університету: соціологія і політичні науки. – 2011. – Т. 16, вип. 10. – С. 807-814

В статтє анализируєтсє новєє редакциє Закона України «О выборах народных депутатов Украины» и те изменения избирательной системы Украины, которые она принесла. Автор рассматривает позитивные и негативные тенденции развития избирательной системы и предлагает ряд рекомендаций для улучшения ее функционирования.

In article new edition of the Law of Ukraine «About elections of People's Deputies of Ukraine» and those changes of an electoral system of Ukraine which it brought is analyzed. The author examines the positive and the negative tendencies of development in the electoral system and offers several recommendations to improve its functioning.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2013

УДК 329.05

Кройтор А. В., НУ «ОЮА»

ВИБОРЧА КАМПАНІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ РОТАЦІЇ ПАРТІЙНОЇ ЕЛІТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Статтю присвячено дослідженню виборчих кампаній як основи ротації політичного класу та партійних еліт. Визначається специфіка мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем у процесі ротації партійних еліт. Проаналізовано виборчі кампанії в Україні з цієї точки зору.

Актуальність теми статті обумовлена необхідністю ґрунтовного політологічного аналізу процесу становлення демократичних інститутів